

РЕЦЕНЗИЯ

от Наталия Христова Александрова

проф. дпсн-направление-3.2 Психология

Международно Висше Бизнес Училище

**за придобиване на образователна и научна степен „доктор” на Гергана Илиева Кузмова- Панева- докторант на самостоятелна форма на обучение към департамент”Когнитивна наука и психология” в ДП”
Обща психология”-НБУ**

на дисертационен труд на тема „ Вземане на решения при негативни емоционални състояния и заплахи от изпадане от група”

Представената дисертационна разработка е разгърната в обем от 144 с. ,представени в пет глави, публикациите на докторантката и използваната литература.

Глава първа изцяло разглежда понятието „отлъчен от обществото „ , изолиран”, „отхвърлен” и неговите исторически корени както и нееднозначното му дефиниране. Направен е опит за представяне на този феномен в редица изследвания като проявлението му в рамките на класната стая, бизнес офисите и др. вид среда. Докторантката изтъква, че изучаването на това отлъчване от обществото „нараства с нарастването на социалната сензитивност на самото общество”. Неговото изучаване се разглежда и в контекста на самооценката, увеличаващата се агресивност и нарастващата субординация на нормите на групата. Приведени са редица изследвания, илюстриращи проявата на такъв тип отлъчване, изолация.

Глава втора логично следва изучаването на основните феномени, залегнали в дисертационният труд, а именно преглед на съвременните

теории за вземане на решение. Представени са теорията на рационалния избор, използвана при математическите модели, както и теорията на игрите. Тук се разглежда и играта Дилемата на затворника/ PDC/, която е подробно описана, както и коректното анализиране на теорията за Социалната промяна, изведена от икономиката. Близка, подобна на теорията на Социалната промяна е теорията за Взаимозависимостта /Rusbult & Van Lange, 2003/, която представя взаимоотношенията с хората под формата на социална промяна, където цената се плаща през емоциите и зависи от това дали взаимодействието е достатъчно забавно. Или по-точно според тази теория хората пресмятат какво ще получат и какво ще дадат, за да определят дали взаимоотношенията са положителни или негативни. Опирайки се на това рационално мислене, докторантката структурира коректно изследователските си въпроси, а именно какво кара хората да се отказват от присъединяване към социалната група и как да се вземе решение при заплаха за отпадане от групата. Именно тези въпроси са основните направления, разгърнати в емпиричната част на дисертационния труд.

По отношение на т. нар. теоретична част на представената докторска дисертация бих искала да подчертая, че са разгледани ключови концепции относно разкриването на същността на феномена отлъчване от обществото, групата, както и важни теории в контекста на вземане на решение. Едновременно с това, бих искала да препоръчам на докторантката по-нататъшно пространно представяне на теории и изследвания в тази насока и отразяването им в бъдещи публикации.

Последващата част от дисертационната разработка е изцяло посветена на изследователските усилия на докторантката. Така трета глава представя проучвания, които базират конкретното изследване на Гергана Панова, където тя коректно споделя парадигмата за Cyberball (Williams,

2006), с която тества отлъчването от групата, където Кибер играта е социалната интеракция в компютърната мрежа. Ясно е дефинирана целта на проучването и в рамките на първото изследване са изведени целта, коректно формулираните три хипотези, надлежно е представен самият метод, дизайнът на изследването, самата процедура. Проучването е проведено в лаборатория на НБУ, в което вземат участие 34 изследвани лица. Резултатите представят и разкриват специфичните взаимоотношения между скалите за настроение, личностни различия и отлъчване от групата се представя корелационната връзка на тези скали и съответно личностните различия с ориентация към дейност. Като цяло първият експеримент не показва значими различия в двете изследвани групи-група на отхвърлените и група на включените.

По-нататъшните проучвания г-жа Панова насочва към изучаване с цел включване на опит от отхвърляне в Социалната Дилема с оглед да се види дали това ще промени тенденцията към сътрудничество. Това води Гергана Панова към провеждане на вторият експеримент, в рамките на който се формулират същите три хипотези, принадлежащи към експеримент №1. И тук подробно и прецизно е представен и описан методът на проучване, дизайнът, зависимите и независимите променливи, подробно е описана процедурата на изследването, извадката, която обхваща 63 изследвани лица като тук вече е посочена средната възраст /24/ на проучваните. Обобщението на получените резултати от вторият експеримент сочат, че във връзка със сътрудничеството, кооперирането би могло да се установи, че настроението след въздействие и взаимодействие между настроението и ориентираните към действие са 39%. Ефектът от ориентацията към действие обяснява 23% при статистическа значимост / $p=0.53$ /, различно настроение след въздействие пък обяснява 30% при статистическа значимост / $p=0.18$ /. Или докторантката изтъква, че хора с

ниско настроение отново са по-кооперирани, аналогично на данните от първият експеримент. Получените стойности сами по себе си подсказват необходимостта от по-нататъшни проучвания, за да придобият по-убедителна статистическа значимост.

Проведените изследвания от докторантката я насочват към измерване на отлъчването от групата не само с Въпросникът за изучаване на Настроението, но и с голямо интервю на Williams /2007/. Тя убедително аргументира целите и хипотезите на третото си проучване като научно коректно коментира направеното в предходните проучвания. В третото изследване се включва моделът на нужната заплаха/ потребност от заплаха/ и модераторите влияят на опита за изключване и поведението за коопериране. Тук се включва и нов въпросник за изучаване на отхвърлянето от групата, който съдържа не само измервания на настроението, но също и айтеми, които се отнасят до отхвърляне от групата, потребност от принадлежност, самооценка, потребност от контрол и смисъл за съществуване. В рамките на третия експеримент са формулирани четири хипотези, методическа част, описан е дизайнът, методите, процедурата на провеждане на изследването като в това проучване има 37 участника и средната възраст е $M=22$. Резултатите от изследването са представени в предварителен, първичен и вторичен анализ. В контекста на първичния анализ се обсъждат данните отнасящи се до първата хипотеза и се отхвърля нулевата като средните по отношение на кооперирането в групата на отлъчените не показват различна значимост в сравнение със средните стойности също по отношение на коопериране в рамките на включената група. Вторичният анализ анализира настроението и е свързан с втората, формулирана хипотеза. Вътрешната консистентност по отношение на позитивното настроение е Cronbach alpha =0.846. Като цяло третото проучване показва, че контролната група и тази на

отхвърлените не се различават по отношение на коопериране, сътрудничество. Настроението и принадлежността са по-ниски по стойности при групата на отхвърлените в сравнение с тези от групата на включените. Групата на включените и тази на отхвърлените се различават в опита си за принадлежност и проява на щастливи емоции. Генерализирането на резултатите от третото проучване е, че въздействието се постига само частично при измерване чрез субскалите на Въпросника за отлъчване Williams /2001/.

За четвъртото си проучване докторантката предприема да структурира различен начин за въздействие в посока разкриване на трудно уловими, различия на негативния опит и такъв, който може да бъде измерен само чрез валентна проява на настроение и опит на отхвърляне, което се оценява от модела на Kip Williams (2001). Изрично се подчертава в представената разработка, че отлъчването от групата има много широко дефиниране, което прави неговото не еднотипно прилагане в езиков контекст и по-скоро се търси смислова еднозначност. Именно в това четвърто проучване усилията са насочени в опит да се установи как настроението се отнася към кооперирането в сравнение със специфичният ефект на отхвърлянето, определено чрез четене на социално негативно ориентирана история за отхвърляне, а също така се проследява ефекта на социалното събитие и това в резултат от друг негативен личен опит във връзка с кооперирането на PDG-играта на Затворническата Дилема. И тук са коректно формулирани целта, четирите хипотези, процедурата на експеримента и участниците в него- като цяло 111 изследвани лица, при които средната възраст е 24. Изведени са пет хипотези, както и под хипотези. Като цяло се установява, че хората, които четат негативни социални истории, случаи са по-скоро ориентирани към коопериране, отколкото тези, които четат позитивни социални истории. Интересното е,

че хора, които четат неутрални, неангажиращи емоционално истории са насочени към коопериране най-много.

Обобщавайки Гергана Панова изтъква, че при всичките проведени експерименти и сравняването на поведението на групата на включените с тази на отхвърлените по отношение на тяхното коопериране при PDG-играта на Затворническата Дилема не са намерени статистически различия. Трябва да подчертая, че дисертационната разработка по своята същност е един продължителен изследователски процес, представен през призмата на четири задълбочено подготвени и осъществени изследователски, експериментални процедури.

Обсъждайки и обобщавайки своите резултати, Гергана Панова задава и бъдещи проектни намерения и изследвания, както и споделя трудностите при реализирането на проучването като цяло, както и в отделните му етапи.

Представеният автореферат изцяло отразява дисертационният труд, а изведените приноси като цяло коректно отразяват постиженията на докторантката, но ми се струва, че биха могли да имат един по-стегнат, по-убран вид.

Към докторантката в рубриката бележки и препоръки в хода на анализ и оценка на дисертационната разработка направих своите коментари.

Имам следното запитване. Не смятате ли, че възрастовото представяне на изследваните лица в рамките на проведените експерименти ще даде по-добро илюстрирано и с конкретика относно проявата на изучаваните феномени?

В заключение бих искала да отбележа, че представената разработка представя Гергана Панова като един прецизен, професионално подготвен изследовател, реализирал коректно и прецизно научноизследователското си проучване. В този смисъл придобиването на образователната и научна

степен „доктор” от Гергана Панова е напълно заслужено. В този ред на мисли подкрепям изборът ѝ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в направление Психология –Обща психология.

15.10.2019

София

Рецензент:

/проф. Наталия Хр. Александрова/